

Interregnum a Római Köztársaság idején

A Római Köztársaság állami intézményeit taglaló kézikönyvek és lexikonok az *interregnum* eredetét és alkalmazásának eseteit bemutatva még ma sem mennek túl azokon a megállapításokon, amelyeket több mint egy évszázada *Theodor Mommsen* tett erről az intézményről. Az *interregnum* eredete – nevéből is kitetszően – a királyság korára nyúlik vissza, s azt az időszakot jelentette, amely a király halála és utódja „trónralépése” között eltelt. Ebben az intervallumban a *patriciusok* közül kikerülő *interrexek* látták el a király feladatát, öt naponként váltva egymást. Kr. e. 52-ig a Római Köztársaság is megtartotta ezt az intézményt, akkor alkalmazva, amikor valamilyen okból (halál, választás meghiúsulása) nem voltak hivatalban *consulok* vagy *dictator*. A tisztség betöltése a múlt egyfajta különös maradványaként mindvégig a *patriciusok* előjoga maradt.¹ Ezt a hagyományos képet csak elvétve vonta ismét vizsgálódásai körébe az ókortörténet. *Stuart Staveley* 1954-ben kimutatta, hogy az *interrex* meglehetősen befolyással volt az általa tartott választások eredményére. Öt évvel később *Friezer* arra a véleményre jutott, hogy az *interregnum*hoz az *auctoritas* nem csupán a szenátus *patricius* tagjaitól származhatott, hanem az egész testületre tartozott.²

A hagyományos képből kiindulva az *interregnum* intézményének néhány sajátosságát próbálja megmagyarázni *Aleksandr Koptev*, aki tanulmányában az intézmény változásának folyamatáról nyújt új képet. Először arra a kérdésre ad választ, hogy az *interrexet* a rómaiak *magistratusnak*, tisztségviselőnek tartották-e. Jóllehet az *interrex* rendelkezett az *auspicium* jogával, azaz érvényesen kérhetett madárjósolatot, és a *consul*választó népgyűlés összehívása és megtartása volt a legfontosabb feladata, *imperiummal* – úgy tűnik – mégsem rendelkezett, így a rómaiak szemében tulajdonképpen magánember volt (*privatim auspicia habemus* – *Livius* 6.41.6).

1 Vö. Lintott, Andrew: *The Constitution of the Roman Republic*. (A Római Köztársaság alkotmánya) Oxford, Clarendon Pres, 1999, 28, 39, 67, 164. Németh György (szerk.): *Római történeti kézikönyv*. Budapest, Korona Kiadó, 2001, 263–264. A *interregnum* szócikket Havas László írta.

2 Stuart Staveley, E.: *The Conduct of Elections during an „Interregnum”* (Választások tartása *interregnum* idején.) *Historia* 3/2 (1954) 193–211. Friezer, E.: *Interregnum and Patrum Auctoritas*. *Mnemosyne* 12/4 (1959) 301–329.

Az *interregnum* létrejöttére és fejlődésére a két legfontosabb forrásunk Livius és Dionüsziosz Halikarnasszeusz történeti munkája. Előbbi leírja, hogy Romulus halála után az atyák tíz darab tízfős csoportot alakítottak ki saját soraikból. Ezek felváltva gyakorolták a hatalmat úgy, hogy mindegyik csoportból egy ember viselte a hatalom jelvényeit. (Livius 1.17.) A görög történetíró ezzel szemben azt állítja, hogy az egyes szenátorok gyakorolták a hatalmat, mindegyikük öt-öt napig. Ebből az ellentmondásból kiindulva Koptev kísérletet tesz az intézmény fejlődésének megvilágítására, kiindulópontul használva az egyes esetekben funkcionáló *interrexek* számát.

A Liviusnál feljegyzett esetek java részében kettő illetve három *interrex* alkalmazására került sor, de tudunk öt, nyolc, sőt tizenégy *interrex*ről is. A történetírók ritkán tudósítanak a körülményekről, többnyire csupán az *interrexek* számát, esetleg nevét közlik, így továbbra is kérdéses, vajon együttesen vagy egymást követően gyakorolták-e hatalmukat. A nagyobb számokból Koptev arra következtet, hogy egymást követő hatalomgyakorlás esetén valószínűleg az öt napnál rövidebb időszakokkal kell számolni. Egy késői, s általában nem túlságosan megbízhatónak tartott forrás, a *Scriptores Historiae Augustae* utal arra, hogy az *interrexek* hivatala két-három napig tartott. Két napig tartó *interregnum*ról egyébként Livius is tud. (Koptev ennél a pontnál nem veszi figyelembe azt, hogy az *interrex* – akárcsak pl. a *censor* – egy feladat ellátására, jelen esetben a választások lebonyolítására, kapott megbízást. Az időtartam így legfeljebb a maximumot jelentette, nem pedig a kötelezően kitöltendő időt, mint a *magistratusok* többségénél.)

Már Mommsen megfigyelte, hogy a választásokat általában a második vagy még későbbi *interrex* vezeti le, aminek magyarázatául azt adta, hogy az első *interrex* nem kapott formálisan *auspiciumot* egy előző *magistratustól* vagy a népgyűléstől. Noha Mommsen nézetét többen kritizálták, a legtöbben szintén a vallás szférájában keresték a magyarázatot. A tanulmány szerzője Plutarkhosz és Varro közléseire építve azon a nézetén van, hogy eredetileg egy-egy *interrex* 12 órán át viselte tisztségét, amiből hat óra esett az éjszakai, hat pedig a nappali időszakra. Így ugyanazon *interrex* nem tudott előjeleket is kérni és választásokat is tartani, vagyis legalább két *interrexre* volt szükség. A köztársaság korára azonban az *interregnum* politikai intézménnyé vált, aminek funkciója a választás megtartása, amennyiben azt a rendes tisztségviselők hiánya miatt nem lehetne megtartani. Ez vezetett oda, hogy gyakran csak egy *interrex* nevét jegyezték fel, azét, aki a választásokat lebonyolította.

A negyedik század közepétől a senatus egyre nagyobb szerepet játszik a római állam életében, ami kiterjed a választások megszervezésére is. Ez a változás például azzal jár, hogy – *consulok* hiányában – *dictatort* neveznek

ki a választások levezetésére.³ *Interregnum* alkalmazásakor, amiről a III. és II. században elvétve tesznek említést forrásaink, elegendő immár két *interrex*, mert a senatus előkészíti a választásokat, így azok lebonyolítására kevesebb idő kell, mint a köztársaság korábbi szakaszában.

Az *interregnum*ot az a Sulla éleszti fel, aki sok tekintetben újító módon, többnyire saját céljai érdekében alkalmazott régi intézményeket. 82-ben a *comitia centuriata* L. Valerius Flaccus *interrex* javaslatára megszavazta Sulla *dictatori* felhatalmazását. Ezzel a meglepő politikai lépéssel egy évszázadnál hosszabb szünet után egyszerre két tisztséget hozott vissza a római politikai közeletbe: a *dictator*ét és az *interrex*ét. Utóbbi alkalmazására még négyszer került sor (77, 55, 53, 52). Az utolsó kettő meglehetősen hosszú ideig tartott, és az ok mindkét esetben az volt, hogy nem sikerült megválasztani a *consul*okat. Bár Koptev több lapon keresztül elemzi ezeket az *interregnum*okat, beágyazva őket a belső villongásoktól nem mentes időszak eseménytörténetébe, de ez a tanulmány tárgyához, az *interregnum* intézményének történeti fejlődéséhez és mibenlétéhez keveset tesz hozzá. Legfeljebb epilógusnak tekinthető abban a tekintetben, hogy kiderül: több más *magistratura* (pl. *dictator*, *ensor*) sorsához hasonlóan az *interrex* tisztsége is áldozatul esett a polgárháborúk időszakának.

Aleksandr Koptev tanulmánya felvázolja azt a hosszú fejlődési utat, amelyen az *interrex* tisztsége keresztülment a királyság korától egészek Kr. e. 52-ig. Néhány ponton árnyalja azt a hagyományos képet, amely mintegy 150 éve meghatározza a történettudományt. Kimutatja, hogy az *interrex*ek fő feladata a választások lebonyolítása volt, nem pedig a hatalom gyakorlása abban az időszakban, amíg nem álltak az állam élén *consul*ok (esetleg *dictator*). Megkísérel magyarázatot adni a forrásokban fellelhető számadatokra is, rávilágítva, hogy mindig legalább két *interrex* egymást követő működésével kell számolnunk, még akkor is, ha a források csak egyet említenek név szerint. Tanulmánya, jóllehet a források értelmezése olykor más magyarázatot is lehetővé tenne, felhívja a figyelmet arra, milyen módon próbálták a rómaiak megoldani azokat a helyzeteket, amikor az „alkotmány” normális működése, helyesebben működtetése nem volt lehetséges.

Aleksandr Koptev: *The Five-Day Interregnum in the Roman Republic* (Az ötnapos *interregnum* a Római Köztársaságban). *Classical Quarterly* 66/1 (2016) 205–221.

Takács Levente

³ A *dictator comitiorum habendorum causa* és az *interrex* viszonyának megvilágítására Livius 8.23 bővebb elemzést igényelt volna.